

י"ז חשוון עשרים וחמש שנים לפמירתו

נוקטה. אגר עומדים בעצם הנקודה של בעית גוי ואדם.

ברדיצ'בסקי קלע אל הנקודה הזאת ולא החטיא. הוא גרס: רהמנא לבא כעי בכל, אף במלאכת המחשבת. הוא היה ימא את כל גילאי: הירונני בחב"ד ויון יבו. הוא האזין לקוי הלב. הוא שיווע מעומקא דלכא. לפיכך פעלה כל דיבור שלו איהו הד של עומק, לבו צמוד חמיד לדונק האומה ולדפקו של עולם. את לבו ישאל בכל הוא יגיד לי. קדמה אצלו לכל הגיון חגונה. גם ללב יש דרגות עד הבחינה של עומקא דלבא. שברדיצ'בסקי הגיע אליה. כל הדברים שהוא דן עליהם נגעו עד לבו החזיריחהו ויועצהו. נתארני לו מה דמסופר על שני ספרים ותיקים בני עשרים וחמש שנים.

הדברים שהוא דן עליהם נגעו עד לבו החזיריחהו ויועצהו. נתארני לו מה דמסופר על שני ספרים ותיקים בני עשרים וחמש שנים. מבעד יום ומדיד יום נים בשאלת מציאות הבורא. פנה יום ובא הערב, הלך הערב ואחא לילה והם לא הגיעו לכלל הלכת פסוקה. כיוון שכך הפליגו בדיון עד שהגיע זמן קריאת שמע של שחרית. הם בפועל ממש לא יכלו לילך לישא כל זמן שאין בידם תשובה ברורה היש אלהים אם אין, כוהו נוסח ברדיצ'ב" סקי. הוא לא היבר ספרים משום שהיו לו תשובות, אלא משום שהיו לו שא" לות שכלל בולן עולה לשאלה רבתי אחת. הוא לא כתב ספרים משום שהיה בעל יכולת הבטוי — אין הוא מצטיין בשטח זה — אלא משום שלא יוכל לישון.

אף השפעתו על בני דורו, היתה במובן של גזילת שינה מעיני רבים, ושמא פורתא לא דקתי. הוא לא היה טופר הרבים. המונים לא באו בשערי ספריו. אף על פי כן הרי מותר לנו לשער, שקיימים צנורות השפעה נסי חרים גם מן אלה השוכנים בשפירי חביון ויחידותם על צורת הדור והכני התרבות. וברדיצ'בסקי היה מגדולי המשפיעים על דור התחייה אם כי בד" רכים עקלקלות. מכל מקום ולה שקראוהו לא עשהו חומר קריאה סתם שכבליעתו כך פליטתו. אותו קראו לא באדישות, אלא בהתרגשות. בהתרגזות, בהסכמה מלאה או בהתנגד' דות מוחלטת. הוא אהרה את המח' שבה בכוח הלב. הוא בפסוקיו המקוט' עים, המסועדים והמסוככים לפעמים, הוא הסופר התמהוני אשר בנישימה אחת ידבר נגינים וכאבים, היא המאי מין הכופר, החסיד המתנגד. התורני הפיוטי, הפליא הכל. וראשית, תיאבון דעת בהפלאה. עתים יורה דעה ועתים יורה חצים, עתים רעמים לו ועתים ברקים, עתים הוא רבן הבינה וההס' תכלות ועתים איש ריב ומדון. הוי בו רמזי דיוקן של הינוקא בספור ר' נחמן מברסלב שהוא צעיר מאד הואיל והוא עתיק יומין.

ברדיצ'בסקי הוא תמהוני. אין דעת הבריות נוחה מהתמהונים הללו שאי אפשר לדעת לעולם בן איוו דת ושטט, כת או עדה. הם, ואיוו תיית להרביק עליהם. כל תתלווי דורים בחובם והם חטיבה לעצמם. הם שייכים לכל הואיל והם כל עיקרם של עצמם. הם יונקים ממקור רצון החיים של עצם ולכן האני הקטן שלהם הוא מעין אני גדול, אני נחב, אני קיבוצי. לא אני ואפסי עוד אלא אני הכלל. הם באמת מעין אנחנו. המצית דור, קיצור הוי תקור פה, אמנם, כל תקופה יש לה שצף משלה. לכן כשפת השצף של זמנ דיבר ברדיצ'בסקי לעתים באמרו אדם העליון, סיפא וספרא, שבידת הכלים, שמות שהסיטרא אחרא דבקה צשר ליהם. כל הבא לעקור דבר מן השורש הוא שליחו של מלאך המות, וברדיי צ'בסקי היה שליח אלוהי החיים ביש"ד ראל. אלא שחפס לשון הזמן, נסחף עם הזרם. אין גדול הדור שאין בו גם קורטוב משיגרת הדור וממליצת זימים. ככה נכשל ברדיצ'בסקי מפעם לפעם דיבר בלשון חרזום תחת עב"דית בעברית, אבל ביסודו: שלו היה מקור שבמקור, נאמן בית חיינו. אני ישראלי טהור. אני נאצל, אני כואב, אני רב האנפון ורב התבואות. נושא שפע ברמה לחברות עמו.

אתבתי את האני הטחור והתמים הזה. הוא בעיני מלא חן, מלא וגדוש תוכן וממשעות' הטורים המעטים האלה הם רק ראשית דברי, קיים רא' שונים ונפרדים ממסכת הסופר, אשר בקדמות נעורי התמים היה לי לאורים,

א. שטיינמן

מיתר יצירותיו

מות יתפרשו וסתירות תחינה בטלוח ומבוטלות כי ביום ההוא הגדול יצמחו גשרים רבים על פני התהומות.
שדון היה ברדיצ'בסקי. הוא שיחר תהומות לשם סתימתם. הוא חשף סתירות מתוך אמונה שבלב שיש איה חשבי המתרץ את כל הקשיות. לב, לב, לב — זהו ברדיצ'בסקי. אם נכון הדבר שכל סיפר בעל שיעור קומה שמשם שער לאיזה היכל, הרי נמנה ברדיצ'בסקי, כמדומה, עם פמלית הסופרים הפותחים שער להיכל התג' לות הלב. הוא האני האינטימי שבספי רותנן.

כמה מיור הדבר שעדיין אני צריכים להקדיש את סמילות הפרשות שבין סופר ללב. דומה, שבימינו מוטלת עלינו חובה כפולה: להדגשה זו משנתמטערו אנשיאמונים ונתכווצו הלבבות התחילו חולקים לגמרי על חלקו של הלב ככוח פרעל בכל מדע והכמה ומלאכת מחשבת. אמנם פלוני, ופסקל שמו, ציין בשעתו שהמחשבות הגדולות נובעות ממקור הלב. וכן מאמר מפורש הוא בדברי חז"ל שדב" רים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב, אבל פסוקים לחדו ויהם שבפועל לחדו. ביחס שלמעשה נראה הגיון הלב בימינו מעין פסול במשפחה. דעות הערכות שמקורן בהגות נודעו כעת לשמצה וטופלים עליהן כל כנוייגינזי, כגון הגיגים, רחשים, רחששים, שפך שיח והשתפכות הנפש וכל כגון זה.

דברים שהם בחוקת סמורים האסורים לבוא בקהל חכמי הכתב והלשון, הבכורה ניתנת לדעה השקולה, הכב' זה, התופסת בכיכול את המציאות בקרניה והתומכת את יסודותיה או יתדוניה בריאליזם מסוכת. מקצת דמי יון ורומנטיקה והלך גפש הם טריפה פסול. אומרים שקיים בכל הכרה היסי טורי, שמא תשאלו: איהו מין ירק הוא הכרה היסטורי וה? תיקה הוא מלאך דומה שאין לו לא צורה ולא לשון אין מבין שפתה, אבל הכל אומי רים עליו שהוא פוסק עליון. או דן יחיד, מה שייך? גזירת עליונה. פטילים של חברה מתקדמת. אמונה תפלה של כופרים. הרכבת ההיסטור' רית היא משוריייגת. נוסף לכך מירוצה כבוק. מה לב אנושי נואל, בורג עלוב, לשאול שאלות ולתקור תקירות? ברם, זו היא עצם הבעיה, אדם כנגד כוונה. רח כנגד עשיה, לב לעומת ריאליזם

לזה. בחיק הסתירה טמונה האמת. רב'גוונים הוא ברדיצ'בסקי ורב' סתירות. הוא גופו שכול לרוח קרצים הרצה ושבח דרך מבואות מפולשים לפיכך יש לקולו הד של המיה, של שריקה, של קול ענות נכאים ושל קול ענות מלחמת. הגיעו בעצמכם: הוא שבתוך חוכו הוא מין ישראל סבא מר פיע בספרות כאחשתרן הצעירים, הוא מה. אין האמת ניתנת על נקלה. יגיעת רוחנו בויעת אפנו — הגה מוצא לאמת. היא עבדה' פוך. לפיכך יצא והורה: ברי ושמא שאל עדיף. השמא הוא שביל היסורים אל הודאי. האמת ממעמקים תצמח ועלו עלי ראשו, עליו היו כולנה. אין הוא פותר, הוא שואל. יש והוא נדמה לנו כתועה דרך, כמי שנתן בין חחר

הוא שר הסנים בתרבות ישראל שימש בספרותנו החדשה גם ככתונת שר החוץ, כשם שגילה את גיעשה ושפונתניאר לחובשי בית המדרש. כך גילה לעולם־חוץ את מאור החסידות ואורה הנערב של האגדה הישראלית, כשם שביקש להראות לזרים את בית המשכית של ישראל ואת אוצרו הרוחני ולדובב תכמינו בשפת הגוי, כך עברי מקורי. איש לא יכחיש שהצירי פים שני ערכין, הפיכת הקערה על פיה, האדם העליון וכיוצא באלה, בשעם אסופי חוץ, שלא ניתנו להם כקסם לשונו סבר עברי מקורי. הוא כטבעו מולדתי, מכותתי, צמוד לנקודה היהודית, מעורה בתוך חתוך של היהדות, לפיכך כל גידולי החוץ נחפכים במגעו לגידולי בית. אף הוא בן בית. לכאורה הוא מחזר על אכסניות רבות, אבל אין הוא חס וחלילה נע ונד. אדרבה, הוא כל עיקרו יושב אוהל. שקוע בתרבות המערב, הוא אומר על עצמו שהוא בר מערבא. אבל כלום יש כמוהו בין

ספרי ישראל נתון בלב ונפש בתוך משכנות ישראל? הוא איש השרשים העמוקים, אלא שהוא ריב השרשים. חתן תורה, חון היהדות, חסון בנצחי. ולפי שמו הגזע חתום בו בכחובת הקעקע ומסרו איתן ויענו, לכן צמרתו נישאת אל מרחבים גבוהים ונפשו יוצא לרשויות רבות.

הרבה דיונים הגנו מוצאים אצל ברדיצ'בסקי בעסקי רשות: רשות היחיד ורשות רבים, רשות החומר ורשות הרוח, רשות הכות ורשות הצ' דק, רשות האמת לאמתה ורשות מיטב השיר, בעיות רבות נשתרוגו ועלו עלי ראשו, עליו היו כולנה. אין הוא פותר, הוא שואל. יש והוא נדמה לנו כתועה דרך, כמי שנתן בין חחר

החסידיים הוא שואל ניגון ועם המתנגר דיט ילון בחקר הלכות עמוקות. ריקוד, זמר, שפך שית, תפלה לעני, זעזעת הדם, אף צעקה גדולה ומרה, זעקת כל שבר כגוי ובאדם — הכל בו. תר רה תמימה של הפרושים יחקרו היטב אבל גם בדפתראות הקורות של הצדור קים. הכופרים וכל הבנים הסוררים יצאו גמגמנים וביסודו שלו הוא נטע זעמן בבית ישראל. חושבני שבצ"ך הך הגשמות של תרבות עם, אפילו מבין אלה הטוות את מסכתה של תר' צונות. וכנגדן יש פמליה של אנשי לפני ולפנים. ברדיצ'בסקי שייך לפמל' יו. אין הוא בשום ענין ממרבית נושי אין אחד אשר בא לגור ואשר ישפוט שפט. הוא עולת אל דוכן הדבור ממעמקים. במעמקים ישב וממעמקים לקרא. ולא אל עמו לבד יגיד את חזיר חו הקשה ואת דברי תוכחתו, כי אם את נפשו ישים בכפו ואותה יעמיד לדין זמננה יתבע חשבון. האני שלו הוא אצלו בנימטריה כלל ישראל או כלל העולם, ניתנה הרשות לומר שהוא אחד מהיולי הטולה שבלב דור שמפיהם מדברת רוח העולם. ראשונים אמרו על האיש שנחה עליו הרוח שהוא בעל רוח הקודש. לנו אין העזה לבטא זאת, ויש שאף איננו מאמינים בזאת. אבל גם קטניאמנה רואים בחוש שיש להב' דיל בין חכמי מדע ורבי לשון, אנשי השיחה הגאה והשכל הטוב, המביעים דעיונות משלהם או מפרשים לרבים צירופי רעיונות משל אחרים, לבין מהודדים המעטים החוצבים את הג' יונם מתוך עמקי הגוחם, אשר דברים עצוד נאש בעצמותיהם ומפיהם יתמל' טו לא מלים כי אם הלהיררתיים.

ברדיצ'בסקי הסופר עמד בלב סופת זמנו וכל סערות הרוח ומשבריה ביר מים החם עליו עברו. ברוחו נחשקו כל תמורות העמים וכל זעזועיו של כדור הנשמה הקבוצי. כתביו הם מעין מדר דורה מרכות ומצומצמת של הקורות התרבותית בדורה. לא היה נושא בער בימיו בשאלות גוי ואדם, שהוא לא הגיד עליו את דברו, ואין חזיון ביש' ראל, שהוא בגרד מדרש פליאה, אם כשטח חיי השעה ואם כחיי עולם. שלא ניסה לפרשו על פי דרכו, הקשיבו לניד' בו, להגיגו, להלם פסוקיו. הוא מקשן בדחילו ורחיטו. אין כמוהו יתעד לש' אול. לכול הוא שואל: לנתיבי הנתיבות ועד ראשית דבר, הוא הקים בתחומי ספרותנו החד משכית משלו, שהוא מין קוביח להמית הים הגדול המכונה עם ישראל. עם ישראל של ברדיצ'בסקי הוא גוי גדול מבראשית ברא אלהים ועד לעיני כל תלמיד ותיק ואפילו תלמיד אחרון שבישראל. עם ישראל של ברדיצ'בסקי כולל כל הדורות, כל שכטיו, עדותיו, כחותיו ופלגותיו. אפי רים ויהודה, שלמה המלך וירבעם בן נבט, פרושים וצדוקים, חסידים ומת' נגדים, אף קראים, אסיים, כל המתבר' לים למיניהם — כולם יעמדו לפני שיר פוטר עד אחד. הוא נמנה עם אותם הי' חוזים המעטים המרגישים עצמם בנים לעם גדול, לעם עולם. שום ענין אגר שי אינו רז לה, על אחת כמה שום ענין יתדי חזוני. או תולדי, דתי ומתקרי, ואפילו תורני או הלכטי. ועם כך אין להקטירו במלואו אלא על רקע זמנו ויך דורו יגול לשמש לו מירוש רשטי.

...דומני שהמונח תולדיי רווח בספריו יותר מכל מלה אחרת. הוא צמוד בלב נפש למולדה הישראלית. הוא רואה תולדות, חוקר תולדות של המעשים וההתגינות, הריבות והפלגות בעם זה. ועינו צופיה תמיד במולד של כוכב ישראל. הוא שואל: שומר ישראל, מה מליל הגלות הארוכה? ומה מבוקר אור של החחיה? בחושך הלילה ישים סת' רז משום שהוא לבוקר יערוך ויצפה.

הלא ריב הוא. רב הגיונות ורב צפיות. אף במרבית הגביעים נחש ונחש. הוא שונה הלכות והכם האגודתא. הוא סופר ומבקר, הוגה דעות ופיטן, רושם רשר' מות על אישים וחזיונות, מעיר הערות, מברר ומלבן, וכחזן שנון, תנא ופליג על אחד ועם, על לילנבלום, על פיאיר-ברג, על הלל ועל שמאי, על חכמי המסורה ועל נכרים ומחנכרים. הוא חר' ער קדמוניות ישראל ועם ר' ישראל בעל שם סוכ ימתיק שיה. הוא יגול את האבן מעל פי באר הסופר העממי והוא אבי הנובילה העברית הכותנת כגוי צסתרות של נפש היחיד. הוא מצוי במחצית בני היכלא' לחטות אונן לרמ' זו מסתורין והוא מעורב גם בכישותו הולין של עמי הארצות בישראל. מן

^[1] ברדיצ'בסקי קלע אל הנקודה הזאת

^[2] ברדיצ'בסקי קלע אל הנקודה הזאת